

O'SPIRINLARDAGI XAVOTIRLANISHNI BARTARAF ETISH - NIZOLARNI OLDINI OLISH SIFATIDA.

Mamayusupova Iroda Xamidovna

Qo'qon davlat pedagogi instituti

Fakultetlararo pedagogika va psixologiya kafedra o'qituvchisi PhD.

Tel.+99890 140-42-47, irodamamayusupova7777@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11212755>

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'spirin yoshlarni maktab davridagi psixologik xolatlari yani xavotirlanishi, qurquv, stressga fiziologik qarashlik, o'zini nomoyon qilishdagi qo'rquv dajasi va jinslararo namoyon bo'lish natijalariga ko'ra, nizolarni to'g'ri tahlil eta olish hamda nizoli vaziyatlarga olib boruvchi munosabatlarni oldindan bilish layoqati o'g'il bola va qizlarda o'zaro farqli jihatlariga ega ekanlini. "Filips maktabdagi umumiy xavotirlik" so'rovnomasidan foydalangan xolda natijalarni aniqlashga xarakat qildik.

Kalit so'zi: jins, stress, nizo, xavotirlanish, qurquv, maktab, filps metodikasi, shaxs, fizilogik.

ELIMINATING ADOLESCENT ANXIETY AS CONFLICT PREVENTION.

Abstract. Three articles present a new approach to early childhood education for adolescents, a physiological approach to stress, and gendered expressions of fear in self-harm. that the ability to anticipate relationships that lead to opportunities differs between boys and girls. "We were attempting to identify the school teacher as part of general security at Phillips School.

Key words: gender, stress, conflict, organization, fear, school, Philips method, personal, physiological.

УСТРАНЕНИЕ ПОДРОСТКОВОЙ ТРЕВОЖНОСТИ КАК ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ КОНФЛИКТОВ.

Аннотация. В трех статьях представлены новый подход к дошкольному образованию подростков, физиологический подход к стрессу и гендерные проявления страха при членовредительстве. что способность предвидеть отношения, ведущие к возможностям, различается у мальчиков и девочек. «Мы пытались идентифицировать школьного учителя в рамках общей безопасности в школе Филлипс.

Ключевые слова: гендер, стресс, конфликт, организация, страх, школа, метод Филпса, личностный, физиологический.

Mavzuning dolzarbligi. Jamiyatimizning tarixiy taraqqiyotidan ma'lumki, Shaxslararo ijtimoiy-psixologik va psixologik muhitni optimal ta'minlashga xizmat qiluvchi asosiy mexanizm hisoblanadi. Bugungi kunda o'spirinlik davriga xos bo'lgan nizolar ortida kutilayotgan psixologik inqirozlar shaxs kamoloti va Shaxslararo munosabatlarda uchrayotgan kamchiliklar, o'spirinlar orasida qaror topayotgan ijtimoiy-psixologik muhit, milliy va umuminsoniy qadriyatlarining buzilishi va unga ijtimoiy e'tiborning etarli darajada emasligi bilan bog'liqdir.

Ilmiy tadqiqotlarda har qanday ilmiy muammoni tadqiq qilishni, avvalo uning metodologik qirralarini o'rganishdan boshlash maqsadga muvofiq bo'ladi. O'rganiladigan ilmiy muammo metodologik jihatdan tahlil qilingandan so'ng, uni keyingi tadqiqot bosqichlariga qadam qo'yilishi, muammoni real baholash va echim imkoniyatlarini taklif va tavsiyalar bilan mustahkamlash mumkin[5].

Ilk o'spirinlar hayotda o'z o'rnini topishga nisbatan aniq yo'nalishga ega intilishni anglagan holatida bo'la boshlaydilar. Ular o'z hayotiy rejalarini amalga oshirish uchun harakat qila boshlaydi va ma'lum bir kasbni egallash, o'z o'rniga ega bo'lishga oid intilishlarni ko'rsatadi.

Tadqiqot ishtirokchilarida nizolarni anglash, nizolarni oldini olish va hal etish uslublaridagi tafovutlar jinslar o'rtasida ham o'z aksini topishini ko'rsatmoqda.

Empirik tahlil. Biz tadqiqotimiz natijalarini aniqlash maqsadida quyidagi metodikani tanlab oldik. "Filips maktabdagi umumiy xavotirlik" so'rovnomasidan foydalanildi.

2.3.4.- jadval.

Fillips "Maktabdagi xavotirlik" metodikasi bo'yicha birlamchi natijalar tahlili

	N	minimal	Maksima l	O'rtacha qiymat	Standart og'ish	Assim etriya	ekstsess
Maktabdagi umumiy xavotirlanish	119	1,00	15,00	8,1849	2,19385	-0,127	1,100
Ijtimoiy stressni boshidan o'tkazish	119	1,00	9,00	4,9496	1,96084	0,181	-0,907
Muvaffakiyatga erishishiga bo'lgan extiyoj frustratsiyasi	119	,00	9,00	4,3390	2,02219	0,074	-0,855
O'zini namoyon kilishdagi ko'rku	119	,00	54,00	4,0252	5,01939	8,473	8,606

Bilimlarni tekshirish vaziyatidagi ko'rkuv	119	,00	9,00	4,3445	2,29013	0,398	-0,397
Atrofdagilarning talablariga to'g'ri kelmaslik ko'rkuvi	119	,00	9,00	3,3697	2,56398	0,905	0,009
Stressga fiziologik karshilik ko'rsatishning past darajasi	119	,00	8,00	4,2017	2,19236	0,263	-0,801
O'kituvchilar bilan munosabatdagi ko'rkuv	119	1,00	9,00	4,1345	1,99544	0,977	0,227

*** $p \leq 0.001$ ** $p \leq 0.01$ * $p \leq 0.05$

Filipsning “Maktabdagi umumiy xavotirlik” so’rovnomasi metodikasi bo’yicha olingan natijalar shuni ko’rsatadiki maktabdagi umumiy xavotirlanish A(-,127), E(-1,100); ijtimoiy stressni boshidan o’tkazish A(,181), E(-,907); muvaffaqiyatga erishishiga bo’lgan extiyoj frustratsiyasi A(,074), E(-,855); o’zini namoyon qilishdagi ko’rkuv A(8,473), E(-84,606); bilimlarni tekshirish vaziyatidagi ko’rkuv A(,398), E(-,397); atrofdagilarning talablariga to’g’ri kelmaslik ko’rkuvi A (,905), E (-,009); stressga fiziologik karshilik ko’rsatishning past darajasi A (,263), E (-,801); o’kituvchilar bilan munosabatdagi ko’rkuv A (,977), E (-,227); o’zini namoyon qilishdagi ko’rkuv darajasi miqdori oshganligi va shkaladagi boshqa darajalarga nisbattan normal xolatni tashkil etganini kurishimiz mumkin. (2.3.4.- jadval)

SHaxs psixologik jihatdan taraqqiy etgan, shaxsiy xususiyatlari va xatti-harakatlari bilan boshqalardan ajralib turuvchi muayyan jamiyat a’zosi bo’lib, uning shakllanishi ijtimoiy munosabatlar jarayonida kechadi. SHunday ekan, o’spirinning ijtimoiy muhitdagi rolini to’g’ri baholash orqali uning Shaxslararo munosabatlardagi to’g’ri pozitsiyasini qaror toptirish va turli nizoli vaziyatlardagi o’z-o’zini nazorat qilish imokniyatlarini oshirish mumkin bo’ladi. Zero, o’spirinning jamiyatdagi o’z o’rnini topishida uning jamiyat a’zolari bilan muloqotga kirishishi muhim ahamiyatga ega. Bugungi ilm-fan tezkorlik bilan rivojlanayotgan vaqtda o’spirinlarning ijtimoiy faolligini ta’minlashga qaratilgan turli texnologiyalardan unumli foydalangan holda, pedagogik va psixologik ishlanmalar yaratilmoqda.

O'z tengdoshlari bilan tenglik asosida qilingan muammolar munosabat asosida o'spirin alohida bir ijtimoiy munosabatlar maktabini o'taydi. O'zaro qiziqishlar atrof dunyoni bir birlarini birgalikda anglashlari va tushuntirishlari ular uchun juda qimmatlidir. O'spirinlar uchun uy vazifalari uy ishlari bo'yicha majburiyatlarni bajarishga qaraganda tengdoshlari bilan muloqot qilish muhimroqdir. O'z ishlari sirlarini bola endi ota onasiga emas balki tengdoshiga ko'proq ishonadi. U endi salbiy va ijobiy tomonlariga alohida bir urg'u bermagan xolda o'zi xoxlagan kishisi bilan do'st bo'lish xuquqini talab etadi. O'z tengdoshlari bilan muloqot va munosabat jarayonida o'z shaxsini erkinlik bilan to'la namoyon eta oladi[1]. Ota-onalarning o'spiringa shu erkinlikning bermasligi yoki o'spirinning shunday deb bilishi natijasida ular ota-onaga qarshi pozitsiyada bo'ladilar. SHuni alohida ta'kidlash lozimki, ana shu muloqot va munosabat asosida o'spirinlarda g'urur hissi shakllana boshlaydi. Albatta g'urur norma va qoidalari kattalardan o'rganiladi lekin o'z g'ururini qanday himoya qilishi o'spirinlarining alohida nazoratida bo'ladi.

Ular orasida sodiqlik va to'g'rilik kabi xislatlar yuqori baholanib o'spirinlar o'zini hurmat qilishini o'z fikrini va qiziqishini himoya qilishni bilmagan tengdoshlariga juda past baho beradilar.

Yuqorida aytib o'tilgan muammolarni bartaraf etish vositasi sifatida ijtimoiy-psixologik treninglardan keng foydalanish mumkin. Ijtimoiy-psixologik trening o'spirinlarga psixologik ta'sir metodi sifatida jahon amaliyotida keng qo'llanib kelinadi. Ijtimoiy-psixologik trening

Shaxslararo bir-birini tushunish muloqotning empativ potentsialini oshirish, ichki muammolarini ijobiy hal etishga imkon yaratadi. Keng ma'noda ijtimoiy-psixologik trening deganda guruxlar bilan ishlashning faol uslublariga asoslangan psixologik ta'sir amaliyoti tushuniladi. SHu bilan birga bilim berishning o'ziga xos shakllarini qo'llash, muomala borasidagi malaka va ko'nikmalar, o'zini rivojlantirish va nazorat qilish kabilar ham nazarda tutiladi.

O'spirinlarga qaratilgan trening mashg'ulotlarida ham muloqot va muloqot qadriyatlariga munosabat asosiy o'rin tutadi.

Filips "Tajovuz holati tashxisi" metodikasi bo'yicha jins tafovutlarini jadvalda ko'rib chiqilganda yigit va qizlarda ijtimoiy stressni boshidan o'tkazish, muvaffakiyatga erishishiga bo'lgan extiyoj frustratsiyasi, o'zini namoyon kilishdagi ko'rkuvi, bilimlarni tekshirish vaziyatidagi ko'rkuvi, atrofdegilarning talablariga to'g'ri kelmaslik ko'rkuvi, stressga fiziologik karshilik ko'rsatishning past darajasi, o'kituvchilar bilan munosabatdagi ko'rquv, maktabdagi umumiy xavotirlanish, o'rtacha qiymat va ishonch darajasidagi jins tafovutlari kuzatilmadi.

Mazkur oktantlarni birma-bir tahlil qilish orqali, jins tafovutlarini ahmiyatli darajasini ko'rib chiqamiz.(3.1.4.-jadval)

3.1.4.-jadval.

Filippsning “Maktabdagi xavotirlik” metodikasi bo’yicha jins tafovutlari

	jinsi	N	O’rtacha qiymat	Standart og’ish	T	Ishonch darajasi
Maktabdagi umumiy xavotirlanish	yigitlar	51	8,0980	2,45971	-,493	,623
	qizlar	67	8,2985	1,96187		
Ijtimoiy stressni boshidan o’tkazish	yigitlar	51	4,8039	2,02997	-,657	,512
	qizlar	67	5,0448	1,92616		
Muvaffakiyatga erishishiga bo’lgan extiyoj frustratsiyasi	yigitlar	50	4,2600	1,98782	-,456	,649
	qizlar	67	4,4328	2,05400		
O’zini namoyon kilishdagi ko’rkuv	yigitlar	51	3,6667	1,88326	-,722	,472
	qizlar	67	4,3433	6,48203		
Bilimlarni tekshirish vaziyatidagi ko’rkuv	yigitlar	51	4,3137	2,36212	-,104	,918
	qizlar	67	4,3582	2,26770		
Atrofdagilarning talablariga to’g’ri kelmaslik ko’rkuvi	yigitlar	51	3,4510	2,80937	,286	,775
	qizlar	67	3,3134	2,40081		
Stressga fiziologik karshilik ko’rsatishning past darajasi	yigitlar	51	4,1961	2,41677	-,104	,917
	qizlar	67	4,2388	2,02327		
O’kituvchilar bilan munosabatdagi ko’rkuv	yigitlar	51	3,8627	1,83324	-1,294	,198
	qizlar	67	4,3433	2,11454		

*** $p \leq 0.001$ ** $p \leq 0.01$ * $p \leq 0.05$

Maktabdagi umumiy xavotirlanish. O’spirinning maktab vaqtidagi xavotirli vaziyatlarga bo’lgan munosabatini bildiradi. O’spirinning Shaxslararo munosabatlar, o’quv vaqti (dars mashg’ulotlari) hamda mavsumiy-davriy imtixon vaqtlaridagi o’giga xos xavotir darajasidagi o’zgarishlarni farqlash imkoniyatini yaratadi. Bu oktant bo’yicha Tomas-Kilman metodikasi oktantlari bilan tadqiqot natijalarida ahamiyatli farqlanish kuzatilmadi.

Ijtimoiy stressni boshidan o’tkazish. SHaxs sifatida o’spirin yoshidagi o’quvchilarda ijtimoiy munosabatlarga kirishishdagi qiyinchilik va ziddiyatli holatlarni aks ettiradi. Bunda o’quvchidagi chuqur yoki yuzaki stress holatlari namoyon bo’lishi bilan kechuvchi hissiy zo’riqish

alamatlari ko'zga tashlanadi. Ijtimoiy stressni namoyon bo'lishiga bog'liq holatlarni birlamchi natijalarida ham Tomas-Kilman metodikasi bilan ahamiyatli farqlanish kuzatilmadi. Bu tadqiqot maqsadiga ko'ra, metodikalarni o'zaro ahamiyatli farqlanish prognoslariga mos keladi.

Muvaffaqiyatga erishishga bo'lgan ehtiyoj frustratsiyasi. O'spirindagi muvaffaqiyatga erishish va muvaffaqiyatsizlikdan qochishga qaratilgan fiziologik va psixologik harakat va ularni amalga oshirish imkoniyatlari bo'yicha nomutanossiblikni namoyon qilishi orqali o'spirinda ehtiyoj frustratsiyasi holati yuzaga kelishini hamda bu holatlarda psixologik zo'riqish darajasini sezilarli oshishini anglatadi. Muvaffaqiyatga erishishga bo'lgan ehtiyoj frustratsiyasi kuchli bo'lganda, alturistik xolati ($r=-,262$; $p<0,01$). pastligini ko'rishimiz mumkin. Bunday teskari bog'lanish tabiiy bo'lib, o'spirinlarda muvaffaqiyatga erishish bilan bog'liq qarashlardagi noaniqlik o'z-o'zidan alturistik omillar ta'sirini pasayishiga olib keladi deb xulosa qilish mumkin.

O'zini namoyon qilishdagi qo'rquv. O'zini namoyon etish va baholashga intilish zspirinlik yosh davrining muhim belgilaridan biri hisoblanadi. O'zini diqqat markazida bo'lishiga intilish orqali o'spirindagi o'zini baholash sifatlarida ham o'zgarishlar namoyon bo'ladi. Bu oktant bo'yicha bog'liqlik ko'rsatkichlari tahlil qilinganida tekshirilayotgan metodika bilan ahamiyatli farqlanish kuzatilmadi. Bu o'spirinlarda o'zini namoyon etish qo'rquvining K.Tomas-R.Kilman metodikasidagi oktantlar bilan o'zaro bog'lanmaganligi to'g'risida xulosalar beradi[4].

Bilimlarni tekshirish vaziyatidagi ko'rquv. O'spirinlardagi asosiy faoliyat turi hisoblangan o'quv faoliyatida ma'lum o'zlashtirish ko'rsatkichlari va yutuqlarga erishish, ma'lum vaqtlardagi bilimlarni tekshirish holatlari bilan bog'liq qo'rquvlar namoyon bo'lishi mumkin. Bu o'spirindagi o'quv motivlari va psixo-fiziologik imkoniyatlar bilan o'zaro muvozanatlashganda normal ko'rsatkichlarni berishi, aksincha bu muvozanatsiz shakllangan bo'lsa, ortiqcha hissiy zo'riqish va stresslarni keltirib chiqarishi mumkin. Bu oktandagi ko'rsatkichlarni tahlili bog'liqlik tekshirilayotgan metodika bilan ahamiyatli ko'rsatkichlar namoyon etmadi.

Atrofdagilarning talablariga to'g'ri kelmaslik qo'rquvi. Metodikaning o'zini namoyon etishdagi qo'rquv oktanti bilan o'zaro bog'liq bo'lgan mazkur oktantning asosiy xususiyati – o'zi va atrofdagilarning talablari, kutilmalariga mos kelmaslik bilan bog'liq qo'rquvni paydo bo'lishi bilan bog'lanadi. O'spirinlarda atrofdagilar (ayniqsa, o'z tengdoshlari) talab va kutilmalariga mos kelmaslik qo'rquvi kuchli bo'lishi kuzatilsa, bu yosh davridagi muhim belgilar – o'zlikni namoyon etishga intilish xarakatlari ham muvozanatlashgan hisoblanadi. Mazkur oktantda olingan natijalarda ham o'zaro farqli ko'rsatkichlarni mavjud bo'lmaganligini ko'rishimiz mumkin.

Stressga fiziologik qarshilik ko'rsatishning past darajasi. SHaxsning turli stresslarga bardoshlilik darajasini namoyon etuvchi omillarga stressga qarshilik qilish va stressdan chiqish

chiqish imkoniyatlari ko'rsatkichlari bilan bog'liq. Mazkur oktantdagi natijalar bilan tekshiriluvchi metodika oktantlar natijalari o'rtasida ahamiyatli bog'liqliklar kuzatilmadi. Bu stressga fiziologik qarshilik qilish darajasi bilan nizolarni hal etish uslublariga ko'ra tiplar bilan bog'liqlik mavjud emasligi to'g'risida xulosa berish imkoinyatini yaratadi[2].

O'qituvchilar bilan munosabatdagi ko'rkuv. O'quv faoliyatida o'spirin va maktab o'qituvchisi o'rtasidagi munosabatlarda status va ijtimoiy mavqening turli ko'rsatkichlari omilida tengsizlik namoyon bo'ladi. Maktab o'qituvchisining etakchi va regulyar roli tufayli ma'lum vaqtlarda o'spirinda munosabatlardagi qo'rquv yoki noqulaylik vujudga kelishi mumkin.

O'quvchi sifati o'spirinning ma'lum normalarga amal qilishi va o'qituvchi tomonidan beriladigan topshiriqlarni bajarish va bo'ysunish majburiyatlari hamda ichki psixo-fiziologik holati o'rtasida nomutanosiblik vujudga kelishi tufayli pedagog bilan munosabatlarda qo'rquv hissi yuzaga kelishi mumkin. Mazkur qo'rquv omilida pedagogik konfliktlar va o'quv faoliyati bilan bog'langan nizoli vaziyatlar yuzaga kelish ehtimoli oshadi. Mazkur oktantdan olingan natijalarni tahlili tekshirilayotgan metodika bilan o'zaro ahamiyatli farqlarning mavjud emasligini ko'rsatdi.

“Filips maktabdagi xavotirlik” metodikasi va K.Tomas-R.Kilmanning “Ziddiyatli vaziyatda etakchi xulq-atvorni aniqlash” metodikasi bo'yicha bog'liqlikni tahlil qilganimizda “Filips maktabdagi xavotirlik” metodikasidagi 8 oktantni K.Tomas-R.Kilman metodikasidagi 6 oktantga deyarli ahamiyatli bog'liqlik kuzatilmadi. Bunda Filips metodikasidagi o'rganish doirasidagi tahlillar Tomas-Kilman metodikasi bo'yicha o'zaro yaqinlikni aks ettirmaganligini ko'rishimiz mumkin[3].

Maktabdagi umumiy xavotirlanish. O'spirinning maktab vaqtidagi xavotirli vaziyatlarga bo'lgan munosabatini bildiradi. O'spirinning Shaxslararo munosabatlar, o'quv vaqti (dars mashg'ulotlari) hamda mavsumiy-davriy imtixon vaqtlaridagi o'giga xos xavotir darajasidagi o'zgarishlarni farqlash imkoniyatini yaratadi. Bu oktant bo'yicha Tomas-Kilman metodikasi oktantlari bilan tadqiqot natijalarida ahamiyatli farqlanish kuzatilmadi.

3.2.3- jadval.

“Filips maktabdagi xavotirlik” metodikasi va K.Tomas-R.Kilmanning “Ziddiyatli vaziyatda etakchi xulq-atvorni aniqlash” metodikasi bo'yicha bog'liqlik

	Hamkorlik	Raqobat	Kelishuv	Qochish	Moslashish
Maktabdagi umumiy xavotirlanish	0,006	0,066	0,004	0,092	-0,126

Ijtimoiy stressni boshidan o'tkazish	-0,023	0,034	0,030	-0,024	0,002
Muvaffaqiyatga erishishiga bo'lgan extiyoj frustratsiyasi	-0,018	0,037	-0,002	-0,073	-0,098
O'zini namoyon qilishdagi qo'rquv	0,021	-0,051	-0,104	0,076	0,118
Bilimlarni tekshirish vaziyatidagi ko'rquv	0,065	-0,035	0,123	-0,067	-0,027
Atrofdagilarning talablariga to'g'ri kelmaslik qo'rquvi	0,027	-0,131	0,083	0,064	-0,094
Stressga fiziologik qarshilik ko'rsatishning past darajasi	0,014	0,087	-0,045	0,020	-0,014
O'kituvchilar bilan munosabatdagi ko'rquv	-0,034	-0,003	0,001	0,101	-0,110

*** $p \leq 0.001$ ** $p \leq 0.01$ * $p \leq 0.05$

Ijtimoiy stressni boshidan o'tkazish. Shaxs sifatida o'spirin yoshidagi o'quvchilarda ijtimoiy munosabatlarga kirishishdagi qiyinchilik va ziddiyatli holatlarni aks ettiradi. Bunda o'quvchidagi chuqur yoki yuzaki stress holatlari namoyon bo'lishi bilan kechuvchi hissiy zo'riqish alomatlari ko'zga tashlanadi. Ijtimoiy stressni namoyon bo'lishiga bog'liq holatlarni birlamchi natijalarida ham Tomas-Kilman metodikasi bilan ahamiyatli farqlanish kuzatilmadi. Bu tadqiqot maqsadiga ko'ra, metodikalarni o'zaro ahamiyatli farqlanish prognoslariga mos keladi.

Muvaffaqiyatga erishishiga bo'lgan extiyoj frustratsiyasi. O'spirindagi muvaffaqiyatga erishish va muvaffaqiyatsizlikdan qochishga qaratilgan fiziologik va psixologik harakat va ularni amalga oshirish imkoniyatlari bo'yicha nomutanossiblikni namoyon qilishi orqali o'spirinda ehtiyoj frustratsiyasi holati yuzaga kelishini hamda bu holatlarda psixologik zo'riqish darajasini sezilarli oshishini anglatadi. Bu oktant bo'yicha bog'liqlik tahlil qilinganida, K.Tomas-R.Kilman metodikasining alturistik tip ko'rsatkichlari bilan ahamiyatli bog'liqlik kuzatilganligini ko'rish mumkin.

O'zini namoyon qilishdagi qo'rquv. O'zini namoyon etish va baholashga intilish zspirinlik yosh davrining muhim belgilaridan biri hisoblanadi. O'zini diqqat markazida bo'lishiga

intilish orqali o'spirindagi o'zini baholash sifatlarida ham o'zgarishlar namoyon bo'ladi. Bu oktant bo'yicha bog'liqlik ko'rsatkichlari tahlil qilinganida tekshirilayotgan metodika bilan ahamiyatli farqlanish kuzatilmadi. Bu o'spirinlarda o'zini namoyon etish qo'rquvining K.Tomas-R.Kilman metodikasidagi oktantlar bilan o'zaro bog'lanmaganligi to'g'risida xulosalar beradi.

Bilimlarni tekshirish vaziyatidagi ko'rquv. O'spirinlardagi asosiy faoliyat turi hisoblangan o'quv faoliyatida ma'lum o'zlashtirish ko'rsatkichlari va yutuqlarga erishish, ma'lum vaqtlardagi bilimlarni tekshirish holatlari bilan bog'liq qo'rquvlar namoyon bo'lishi mumkin. Bu o'spirindagi o'quv motivlari va psixo-fiziologik imkoniyatlar bilan o'zaro muvozanatlashganda normal ko'rsatkichlarni berishi, aksincha bu muvozanatsiz shakllangan bo'lsa, ortiqcha hissiy zo'riqish va stresslarni keltirib chiqarishi mumkin. Bu oktandagi ko'rsatkichlarni tahlili bog'liqlik tekshirilayotgan metodika bilan ahamiyatli ko'rsatkichlar namoyon etmadi.

Atrofdagilarning talablariga to'g'ri kelmaslik qo'rquvi. Metodikaning o'zini namoyon etishdagi qo'rquv oktanti bilan o'zaro bog'liq bo'lgan mazkur oktantning asosiy xususiyati – o'zi va atrofdagilarning talablari, kutilmalariga mos kelmaslik bilan bog'liq qo'rquvni paydo bo'lishi bilan bog'lanadi. O'spirinlarda atrofdagilar (ayniqsa, o'z tengdoshlari) talab va kutilmalariga mos kelmaslik qo'rquvi kuchli bo'lishi kuzatilsa, bu yosh davridagi muhim belgilar – o'zlikni namoyon etishga intilish xarakatlari ham muvozanatlashgan hisoblanadi. Mazkur oktantda olingan natijalarda ham o'zaro farqli ko'rsatkichlarni mavjud bo'lmaganligini ko'rishimiz mumkin[5].

Stressga fiziologik qarshilik ko'rsatishning past darajasi. SHaxsning turli stresslarga bardoshlilik darajasini namoyon etuvchi omillarga stressga qarshilik qilish va stressdan chiqish chiqish imkoniyatlari ko'rsatkichlari bilan bog'liq. Mazkur oktandagi natijalar bilan tekshiriluvchi metodika oktantlar natijalari o'rtasida ahamiyatli bog'liqliklar kuzatilmadi. Bu stressga fiziologik qarshilik qilish darajasi bilan nizolarni hal etish uslublariga ko'ra tiplar bilan bog'liqlik mavjud emasligi to'g'risida xulosa berish imkoiniyatini yaratadi.

O'qituvchilar bilan munosabatdagi ko'rquv. O'quv faoliyatida o'spirin va maktab o'qituvchisi o'rtasidagi munosabatlarda status va ijtimoiy mavqening turli ko'rsatkichlari omilida tengsizlik namoyon bo'ladi. Maktab o'qituvchisining etakchi va regulyar roli tufayli ma'lum vaqtlarda o'spirinda munosabatlardagi qo'rquv yoki noqulaylik vujudga kelishi mumkin.

O'quvchi sifati o'spirinning ma'lum normalarga amal qilishi va o'qituvchi tomonidan beriladigan topshiriqlarni bajarish va bo'ysunish majburiyatlari hamda ichki psixo-fiziologik holati o'rtasida nomutanosiblik vujudga kelishi tufayli pedagog bilan munosabatlarda qo'rquv hissi yuzaga kelishi mumkin. Mazkur qo'rquv omilida pedagogik konfliktlar va o'quv faoliyati bilan bog'langan nizoli vaziyatlar yuzaga kelish ehtimoli oshadi. Mazkur oktantdan olingan

natijalarni tahlili tekshirilayotgan metodika bilan o'zaro ahamiyatli farqlarning mavjud emasligini ko'rsatdi.

Xulosa qilib aytganda filips metodikasida bo'yicha biz olgan tadqiqot natijalar shuni ko'rsatdiki Maktabdagi umumiy xavotirlanish - bu bolaning maktab hayotiga qo'shilishining turli shakllari bilan bog'liq bo'lgan umumiy hissiy holati anglatasa. Ijtimoiy stressni boshdan o'tkazdirish - bolaning hissiy holati, uning ijtimoiy aloqalari (birinchi navbatda tengdoshlari bilan) rivojlanadi.

Muvaffaqiyatga erishishiga bo'lgan extiyoj frustratsiyasi - bu bolaning muvaffaqiyatga, yuqori natijaga erishishga va hokazolarga bo'lgan ehtiyojlarini rivojlantirishga imkon bermaydigan noqulay ruhiy fon xisoblanadi.

O'zini namoyon qilishdagi ko'rkuv - o'zini namoyon qilish, o'zini boshqalarga ko'rsatish, o'z imkoniyatlarini namoyish qilish zarurati bilan bog'liq vaziyatlarning salbiy hissiy tajribasi ortib borishi mumkin.

Bilimlarni tekshirish vaziyatidagi ko'rkuv - bilimlarni, yutuqlarni, imkoniyatlarni sinab ko'rish (ayniqsa, jamoatchilik) holatlarida salbiy munosabat va tashvish nomoyon qilishi mumkin bo'ladi.

Atrofdagilarning talablariga to'g'ri kelmaslik ko'rquvi - o'z natijalarini, xatti-harakatlarini va fikrlarini baholashda boshqalarning ahamiyatiga e'tibor berish, boshqalarga berilgan baholardan xavotirlanish, salbiy baholarni kutish xolati xam bundan mustasno emas. Stressga fiziologik karshilik ko'rsatishning past darajasi - psixofiziologik xususiyatlari, bu bolaning stressli vaziyatlarga moslashish qobiliyatini pasaytiradi, tashvish beruvchi ekologik omilga noto'g'ri, halokatli javob berish ehtimolini oshirishi mumkin. O'qituvchilar bilan munosabatdagi ko'rkuv - muammolar va qo'rquvlar maktabdagi kattalar bilan munosabatlarning umumiy salbiy hissiy fonidir, bu esa bolaning ta'lim muvaffaqiyatini kamaytiradi.

SHunday qilib, maktab o'quvchilarining psixik xolatlaridan kelib chiqib, va'ziyatli xavotir bo'lgani uchun unda o'zgarish bo'lmadi. Chunki biz qo'llab kelayotgan trenigimizga biz kutgan natijalari bog'liq bo'lmadi, Chunki bu metodika atrof-muxit ta'sirida, vaziyatga qarab vaqti o'tishi bilan o'zgarib turi mumkin ekanligi aniqlandi.

O'spirinlar ularning ichki ziddiyatlari, mazkur yosh davriga xos bo'lgan va bolalikdan etuklikka nisbatan o'tish davriga mos keladigan individual-psixologik xususiyatlarning ham o'rni mavjuddir. Bu nizo o'spirin, ota-ona o'rtasidagi nizolarni ham nazardan qochirmaslik darkor.

O'spirinlar o'rtasidagi nizo ularning ichki ziddiyatlari, «vaziyatli» va «shaxsga oid» xususiyatlarni differensiallashga asoslangan psixokorreksion model ishlab chiqilgan.

REFERENCES

1. Баыкіна S. Конфликт v sovremennoy shkole: izuchenie i upravlenie.-M., 2006
2. Alimxodjaeva S.N., Haydarov F.I. Psixologik treninglar ishlanmasi 1-qism. (Amaliyotchi psixologlar uchun). T: 2008.
3. Ansupov A.Ya. Konfliktologiya: uchebnik dlya vuzov/ A.Ya.Ansupov, A.I.Shipilov. — 2-e izd., pererab. i dop. — M.: YuNITI-DANA, 2004.
4. Axmedova M.T. Pedagogik konfliktologiya (o'quv qo'llanma): 5110900 - Pedagogika va psixologiya / M.T. Axmedova; O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. -T.: Adabiyot uchqunlari, 2016.
5. Jiyanmuratova Gulnoz. Sotsiologiya tarixi. – T.: Innovatsiya-Ziyo, 2020. – 466 b. / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAJ&citation_for_view=fdboTmYAAAAJ:W7OEmFMy1HYC
6. Gaziev E.G. Psixologicheskie osnovy razvitiya samoupravleniya deyatelnostyu u shkolnikov i studentov: Avtoref. Dis... dokt. psixol. nauk. – M.: MGU, 1992. S. 38.
7. Grishina, N.V. Psixologiya konflikta / N.V.Grishina. — SPb.: Piter, 2000.